

แสงส่องใจ

(อันดับ ๗)

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระชนมายุ ๘๐ พรรษา

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

แสงส่องใจ

(อันดับ ๗)

วัดบวรนิเวศวิหาร
กุฏิหลวงคัมปนาทแสนยากร

3111102002010

ประทานแสงส่องใจ

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา

เป็นมหามงคลแก่จิตใจ เป็นที่ปิติโสมนัสยิ่งใหญ่นั่นประมาณ เหตุทรงพระคุณมหาศาลพันพรรณา

เมื่อมาถึงอุดมพิเศษสมัย ศิษยานุศิษย์น้อยใหญ่และผู้เลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาอันสงบบงามของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชท่านจึงพร้อมกันรวมใจประกาศความกตัญญูตกเวทีจัดพิมพ์หนังสือ “แสงส่องใจ” ทุกอันดับ ที่ทรงแจกแล้วในวันที่ ๓ ตุลาคมทุกปี และที่ทรงแจกในปีพระชนมายุ ๘๐ นี้ รวมหนังสือ ๑๑ อันดับเพื่อขอประทานน้อมถวายเป็นส่วนเพิ่มพูนพระกุศลบุญราศี ที่ทรงสั่งสมมาด้วยดีทุกพระชาติ

พระกุศลมากมาย ภายใต้อานุภาพคุณพระรัตนตรัย ย่อมสามารถเสริมส่งให้ทรงถึงความยิ่งความสว่างไสวในธรรม ทรงเป็นพระประมุขนำความเจริญรุ่งเรืองร่มเย็นยืนนานให้มีให้เป็นไปในพุทธเขตแห่งสยามรัฐสีมาอนทลนี้ ภายใต้อำนาจพระบุญญาบารมีสูงส่งแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สองพระผู้ทรงพระชาติทรงพระคุณอันประเสริฐ.

แสงส่องใจ

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “ความได้เป็นมนุษย์เป็นการยาก” คือยากนักที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ ปกติสิ่งใดที่ได้ยากท่านถือว่าเป็นของมีค่าควรรักษาอย่างยิ่ง การได้เป็นมนุษย์เปรียบดังได้เพชรน้ำงามเม็ดใหญ่หาค่ามิได้ไว้ในมือ ย่อมต้องรักษาแตกต่างกับได้เศษกระเบื้องไม่มีราคา การรักษาค่าของความเป็นมนุษย์คือการรักษาคุณสมบัติของมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์งดงามที่สุด ไม่ใช่เพียงรักษาชีวิตไว้ให้อยู่ยืนยาวปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น.

๐ คุณค่าของมนุษย์หรือของคนที่สำคัญที่สุดคือความไม่เป็นสัตว์ ไม่ใช่สัตว์ แตกต่างกับสัตว์ ความแตกต่างที่เห็นได้ง่ายคือสัตว์ไม่รู้จักเหตุผล ไม่มีเหตุผล นั่นก็คือสัตว์ไม่มีปัญญาของมนุษย์ ไม่รู้ถูกไม่รู้ผิด ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี มนุษย์ต้องรู้ถูกรู้ผิด รู้ผิดชอบชั่วดี สัตว์ไม่มีเมตตาากรุณา มนุษย์ต้องมีเมตตาากรุณา เพราะมนุษย์มีปัญญารู้ว่าเมตตาากรุณา

เป็นความดี สัตว์ไม่รู้ว่าการเบียดเบียนเป็นอย่างไร มีคุณหรือมีโทษอย่างไร แต่มนุษย์รู้ว่าการเบียดเบียนไม่ดีมนุษย์จึงควรต้องไม่เบียดเบียน สัตว์แม้จะมีกตัญญูทเวทิตแต่ก็เป็นเพียงในระดับของสัตว์ อย่าง สัตว์ คือในระดับที่สติปัญญาของสัตว์จะรู้จะทำได้ มนุษย์มีปัญญารู้ว่าผู้ใดทำคุณแก่ตน มนุษย์มีปัญญาเข้าใจว่าความกตัญญูทเวทิตเป็นคุณธรรมที่ดี ดังนั้น มนุษย์จึงควรต้องอบรมกตัญญูทเวทิตาธรรมให้มาก มนุษย์ต้องไม่ทำลายคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ด้วยการไม่กตัญญู ด้วยความอกตัญญู ไม่ตอบแทนพระคุณที่ท่านทำแล้วแก่ตน ทั้งยังอกตัญญูคือปฏิบัติตอบด้วยร้าย.

๐ เป็นเพชรที่แตกร้าวย่อมไม่เหลือราคาของเพชรรย่อมเป็นเหมือนเศษกระเบื้องกะลา หาราคาไม่ได้ฉันใด เป็นมนุษย์ที่ไม่รักษาค่าความเป็นมนุษย์ไว้ปล่อยให้เสื่อมสลายไปก็ย่อมเป็นเหมือนเศษกระเบื้องกะลาฉันนั้น จะหาความภาคภูมิใจได้อย่างไร พึงคำนึงถึงความจริงนี้ด้วยดี.

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “พึงทำ
กิจแก่ผู้ช่วยทำกิจ” การจะสามารถปฏิบัติตามได้ ก่อน
อื่นต้องสามารถดูออกดูรู้ดูให้เห็นถูกต้องว่าผู้ใดเป็น
ผู้ช่วยทำกิจของตน และที่สำคัญคือจะต้องรับรู้ให้
จริงใจจริงจัง ในความมีคุณมีประโยชน์ของผู้นั้นต่อ
ตนให้ชัดเจน จะกล่าวว่าให้มีกตัญญูรู้คุณท่านผู้มีคุณ
ก็ถูก คือต้องรู้พระคุณท่านเสียก่อน แล้ว “พึงทำ
กิจแก่ผู้ช่วยทำกิจ” ความหมายโดยตรงคือพึงตอบแทน
พระคุณท่านผู้ทำคุณแล้วแก่ตน หรือพึงตอบแทน
น้ำใจท่านผู้มีน้ำใจต่อตน เป็นการแสดงกตัญญูกต-
เวทิตาธรรมต่อผู้ทำคุณแล้ว พุทธภาษิตบทนี้จึง
มุ่งสอนให้เป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม คือมุ่งสอน
ให้เป็นคนดีนั่นเอง เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็น
เครื่อง-หมายของคนดี.

๐ อันพุทธภาษิตนั้นเป็นคำของท่านผู้มั่งดี เป็น
สุภาษิตคือคำที่ดี ผู้มีปัญญาจึงตั้งใจทำตามคำของ
ผู้มั่งดีหวังดี มีพุทธภาษิตเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วยว่า “ควร
ทำตามคำของผู้เอ็นดู” คือควรทำตามถ้อยคำแนะนำ
ตักเตือนหรือคำบอกเล่าของผู้เอ็นดูเมตตาปรารถนาดี

ต่อตน ไม่ใช่ทำตามถ้อยคำของผู้ที่ตนเอ็นดูรักชอบ ผู้ที่ตนเอ็นดูกับผู้ที่เอ็นดูตนมีความหมายไม่เหมือนกัน คนโดยมากพอใจจะทำตามถ้อยคำของผู้ที่ตนเอ็นดู คือรักใคร่ชอบใจใครก็พอใจจะทำตามถ้อยคำหรือ ความปรารถนาต้องการของผู้นั้น ไม่คำนึงถึงความ ควรไม่ควร อันความปรารถนาต้องการของผู้เอ็นดู เราจะเป็นความมุ่งดีปรารถนาดีหวังให้ความดีเกิดแก่ เรา ท่านจึงสอนว่า “ควรทำตามถ้อยคำของผู้เอ็นดู” ท่านไม่สอนให้ทำตามถ้อยคำของผู้ที่ตนเอ็นดู.

๐ เป็นความจริงแท้ที่ควรกล่าวได้ พระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้เอ็นดูสัตว์โลกทั้งปวง พระพุทธพจน์ ทั้งนั้นจึงไม่เป็นความปรารถนาไม่ดีไม่ชอบต่อผู้ใด เป็นความปรารถนาดีปรารถนาชอบทั้งหมด ต่อ สัตว์โลกทั้งปวง เป็นคำที่ทุกคนควรทำตาม ผู้เอ็นดู ที่มีความดีน้อยมีปัญญาน้อยยอมให้คำแนะนำไปถึง ความดีน้อยความมีปัญญาน้อย ผู้เอ็นดูที่มีความดี มากมีปัญญามากยอมให้คำแนะนำไปถึงความดี มากความมีปัญญามาก พระพุทธเจ้าทรงมีความดีสูง สุดมีพระปัญญาสูงสุดหาที่เปรียบมิได้ ย่อมประทาน

คำแนะนำไปถึงความดีที่สูงสุด ความมีปัญญาที่สูง
สุด ผู้มีปัญญาจึงพึงทำตามที่ทรงสอน และการจะรู้
ได้ว่าทรงแนะนำไว้อย่างไร ก็ต้องศึกษาพระธรรม
คำสอนที่โปรดประทานไว้ด้วยทรงเอ็นดูสรรพสัตว์
เสมอกัน ไม่ทรงเลือกที่รักมักที่ชัง.

๐ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบปฏิบัติถูกแม้เพียงคนเดียว
ย่อมเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่หมู่คณะผู้เกี่ยวข้องเป็น
อันมาก ในทางตรงกันข้าม ผู้ปฏิบัติไม่ดีปฏิบัติไม่
ชอบปฏิบัติไม่ถูกแม้เพียงคนเดียว ย่อมเป็นโทษเป็น
ภัยแก่หมู่คณะผู้เกี่ยวข้องเป็นอันมาก แม้มีความหวังดี
เอ็นดูต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อหมู่คณะ ต่อผู้
เกี่ยวข้องทั้งส่วนตนหรือมิใช่ส่วนตน ก็พึงตั้งใจศึกษา
พระพุทธานุศาสน์ หรือแม้เพียงพระพุทธานุศาสน์ให้เข้าใจ
ถูกต้องถ่องแท้ แล้วพยายามปฏิบัติตาม.

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “ความ
หมดจดจากกิเลสทั้งปวงเป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย”
กิเลสทั้งปวงคือความโลภทั้งปวง ความโกรธทั้งปวง
ความหลงทั้งปวง ทุกข์ทั้งหลายคือทุกข์ทุกประการ

ถ้าจะกล่าวเป็นเหตุเป็นผล ต้องกล่าวว่ากิเลสเป็นเหตุ ทุกข์เป็นผลคือความโลภความโกรธความหลงเป็นเหตุ ความทุกข์เป็นผล ผู้มีกิเลสคือมีความโลภความโกรธความหลงต้องมีความทุกข์ ผู้มีกิเลสคือมีความโลภความโกรธความหลงมากก็มีความทุกข์มาก มีกิเลสคือมีความโลภความโกรธความหลงน้อยก็มีความทุกข์น้อย ผู้หมดจดแล้วจากกิเลสทั้งปวงคือไม่มีความโลภความโกรธความหลงเลยจักไม่มีทุกข์เลย คือมีความดับจากทุกข์ทั้งหลาย.

○ ที่พากันเป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา มากน้อยหนักเบาต่าง ๆ กัน เพราะพากันปล่อยปละละเลยให้กิเลสห้อมล้อมปกคลุมจิตใจอยู่ตลอดเวลา ใจไกลกิเลสเพียงไรก็มีความสุขเพียงนั้น มีความเบิกบานแจ่มใสเพียงนั้น กิเลสก็เหมือนเครื่องพรางตาทั้งหลาย ย่อมทำให้ไม่แจ่มใส ทำให้มีดมัว กิเลสปกคลุมใจหนาแน่นมากก็ทำให้ใจมีดมัวมาก ดังที่ท่านเปรียบกิเลสเช่นเมฆบนท้องฟ้า จิตเช่นดวงอาทิตย์ ดวงอาทิตย์มีความสว่างเจิดจ้าอยู่ในตัว เมฆเคลื่อนเข้าบดบังก็จะทำให้ความสว่างไม่ปรากฏ จิตที่กิเลส

เข้าปกคลุมก็จะเศร้าหมอง ทั้งที่จิตมีความบริสุทธิ์
ผ่องใสอยู่ในตัวเต็มที่ตั้งที่ท่านกล่าวว่าจิตที่แท้นั้น
มีความประภัสสร ดังนั้นการทำจิตให้ผ่องใส จึงอยู่
ที่การพยายามไม่นำจิตเข้าไปอยู่ในแวดวงของกิเลส
พยายามนำจิตออกให้ไกลกิเลสให้มากที่สุด พยายาม
ให้สม่ำเสมอ แม้จิตจะถอยไกลบ้างใกล้บ้างกับกิเลส
ก็จะมีเวลาหนึ่งที่จะไกลได้โดยไม่กลับถอยเข้าไปใกล้
กิเลสอีก กิเลสจะไม่อาจปกคลุมจิตให้เศร้าหมองได้
อีก ความผ่องใสประภัสสรอันเป็นธรรมชาติแท้ของ
จิตจะไม่ถูกบดบัง จะปรากฏรุ่งเรืองงดงาม พร้อมด้วย
ความสิ้นร้อนสิ้นเศร้าหมอง.

○ กิเลสคือความโลภความโกรธความหลงเป็น
ความเศร้าหมอง มีความร้อนอยู่ในตัวเต็มที เปรียบ
ได้ดังถ่านไฟก้อนใหญ่ที่ลูกไฟลงร้อนแรงเต็มที มี
เปลวแห่งความร้อนแรงรอบด้าน ผู้ใดไม่หลบหลีก
ให้ห่างไกลพ้นไปจริงแล้ว ผู้นั้นย่อมต้องได้กระทบ
ความร้อนแรงนั้น เข้าไปใกล้เพียงใดก็จะกระทบร้อน
เพียงนั้น ใกล้จนขีดก็จะเช่นเดียวกับเห็นถ่านไฟสีแดง
งดงามแล้วยื่นมือเข้าไปจับต้องสัมผัส ย่อมต้องถึง

กับพองไหม้ถลอกปอกเปิกได้เลือดได้น้ำเหลือง แม้ถอย
ห่างออกได้บ้าง เปลวความร้อนแห่งไฟแรงที่จะกระทบ
ก็จะลดน้อยตามระยะที่ถอยห่างนั้น.

๐ พระพุทธเจ้า ก่อนแต่จะทรงห่างไกลพ้นถ่าน
ไฟร้อนแรงแห่งความโลภความโกรธความหลง ก็
ต้องทรงประสบความร้อนแรงอันเป็นเหตุแห่งความ
ทุกข์แท้ด้วยพระองค์เองต่าง ๆ นานา เป็นเวลา
หลายกับหลายกัลป์ ต่อเมื่อทรงหนีไกลได้พ้นจาก
ความโลภความโกรธความหลงอย่างสิ้นเชิงแน่นอน
แล้ว จึงไม่ทรงต้องประสบความร้อนแรงอันเป็นเครื่อง
แผดเผาให้เป็นทุกข์อีกเลย ทรงพบความเย็นสนิท
ความเป็นบรมสุข ทรงมีความเย็นสนิทในพระองค์
พระอรหันตสาวกทั้งปวงก็เช่นกัน.

๐ เมื่อเป็นผู้พ้นความร้อนเพียงไร ก็ย่อมมีความ
เย็นเพียงนั้น แม้พ้นความร้อนสิ้นเชิง ก็ย่อมมี
ความเย็นสนิท มีความเย็นทั่ว มีความเย็นรอบ
เปรียบได้ดั่งน้ำแข็งก้อนใหญ่ที่มีไอแห่งความเย็นเฉียบ
กระจายรอบ ผู้เข้าใกล้ย่อมได้สัมผัสละอองแห่ง

ความเย็นนั้น เป็นความรื่นรมย์อย่างยิ่ง ผู้นับถือ พระพุทธศาสนาจริงเป็นผู้อยู่ใกล้พระพุทธเจ้าและ พระอรหันตสาวกทั้งหลายผู้เย็นสนิทแล้ว ยิ่งกว่า ผู้อื่น จึงย่อมมีโอกาสได้สัมผัสความเย็น ยิ่งกว่า แต่ความเย็นที่เพียงได้รับจากผู้อื่น ย่อมไม่เสมอเหมือน ความเย็นที่เกิดขึ้นจริงในตนเอง ดังนั้นพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระมหากรุณาคุณจึงทรงแสดงทางไปสู่ความ เย็นในตนเอง อันจักเป็นความเย็นจริง ปราศจากสิ่ง ปลอมปนเป็นความทุกข์ความร้อน และจักเป็นความ เย็นที่ยั่งยืนนิรันดร.

○ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รักษาใจให้ไกลกิเลส ไม่เชื่อพระพุทธเจ้าแล้วจะควรเชื่อใครยิ่งกว่า.

○ กิเลสคือความโลภความโกรธความหลงมีอยู่ เต็มโลก ทุกเวลานาที ทุกยุคทุกสมัย เพราะกิเลส เป็นสิ่งที่ฆ่าไม่ตายทำลายไม่ได้ แม้กิเลสเป็นสิ่งที่ ฆ่าตายทำลายได้ พระพุทธเจ้าผู้ทรงยิ่งทุกอย่าง และ ทรงยิ่งด้วยพระกรุณาคุณย่อมจะทรงฆ่าทรงทำลาย กิเลสให้หมดสิ้นแล้ว กิเลสย่อมจะไม่พันพระองค์

และอยู่หลงเหลือทำความร้อนความเศร้าหมอง
ให้แก่โลกจนทุกวันนี้ แสงแห่งปัญญาเป็นอำนาจ
พิเศษที่จะเป็นประจักษ์ปรากฏการห้อมล้อมรักษาใจไว้
ให้ไกลจากกิเลสได้ ไกลจากความร้อนของกิเลสได้
ตั้งแต่เล็กน้อย จนถึงใหญ่ยิ่งคือสิ้นเชิง กิเลสจะ
มีอยู่ท่วมทันโลกเพียงไหน ก็จะเข้าใกล้ใจที่วางไว้ถูก
ที่ถูกทางไม่ได้ เปรียบเช่นจะวางอาหารในที่เต็ม
ไปด้วยมด ก็ย่อมทำได้ ด้วยการเลือกวางในที่มี
น้ำหล่อล่อมไว้ มดเข้าไม่ถึง จะห้อมล้อมอยู่ได้
ก็แต่นอกเขตน้ำ อาหารหาเสียหายไม่ ใจนี้ก็เปรียบ
ได้เช่นเดียวกัน การรู้จักใช้ปัญญาเป็นอุบายวิธีวางใจ
ให้ถูกที่ในท่ามกลางกิเลสมากมายจึงสำคัญนัก วางใจ
ไว้ถูกที่แล้วความโลภก็ตามความโกรธก็ตามความ
หลงก็ตามจะเข้าไม่ถึงใจสัมผัสไม่ได้.

○ อาหารบางอย่างมดไม่ขึ้น วางไว้ไม่มีน้ำหล่อมด
ก็ไม่ขึ้น นั่นไม่หมายความว่าไม่มีมดในบริเวณนั้น
มดนั้นมีอยู่ทุกแห่ง เพียงแต่ว่าจะปรากฏตัวออกมา
ให้เห็นมากน้อยเพียงไรหรือไม่เท่านั้น อาหารบางอย่าง
มดขึ้นบางอย่างมดไม่ขึ้น เหตุผลมีว่าเพราะอาหาร

บางอย่างมีกลิ่น ส่งกลิ่นออกไปน้ามด มดไม่ได้เข้ามาเอง มดเข้ามาขึ้นอาหารเพราะถูกกลิ่นอาหาร นั้นเองนำเข้ามา เมื่อเปรียบกิเลสเหมือนมด เปรียบใจเหมือนอาหาร ก็พึงพิจารณาให้เห็นด้วยว่ามดไม่ขึ้นอาหารที่ไม่ส่งกลิ่นออกไปชักนำฉันใด กิเลสก็ไม่ได้เข้าห้อมล้อมปกคลุมใจที่ไม่ส่งออกไปชักนำฉันนั้น.

○ ความคิดปรุงแต่งเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัส คือการส่งใจออกไปชักนำกิเลสเข้ามาห้อมล้อมใจ เหมือนอาหารที่ปรุงแต่งด้วยกลิ่นของความหวานออกไปชักนำมดมารุมขึ้นอาหาร.

○ หยุดความคิดปรุงแต่งเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัส กิเลสแม้มีอยู่เต็มโลกก็ไม่เข้ามาห้อมล้อมใจ ใจย่อมผ่องใสสว่าง ห่างไกลความร้อนความมืดของกิเลส.

○ ปกติเจ้าของใจจะประมาทอยู่เสมอ ไม่นึกถึง

กิเลส ไม่นึกถึงความโลภความโกรธความหลงว่ามี อยู่จริงและมีเต็มไปในทุกที่ทุกเวลา หาวางเว้น เจ้าของใจที่เป็นบุญชนประมาณเช่นนี้ด้วยกันทั้งนั้น แต่เมื่อได้มารับพระมหากรุณาจากพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระปัญญาคุณ แม้เป็นบุญชนยังไม่สิ้นกิเลส ก็ พึงตั้งใจให้จงดี รับพระมหากรุณาให้ได้ดังที่ทรง สอนไว้ให้ไกลกิเลส ให้ไกลความแผดเผาร้อนแรง แห่งกิเลส เมื่อได้รู้สึกถึงความติดปกติแห่งใจ เป็น ความร้อนเป็นความกระวนกระวายกระสับกระส่าย หรือวุ่นวายฟุ้งไปไม่สงบเป็นปกติ เมื่อนั้นให้รู้ว่าได้ วางใจลงไปติดที่แล้วเช่นเดียวกับวางอาหารติดที่ ไม่มี เครื่องป้องกัน ไม่มีน้ำหล่อก้นมด เจ้าของอาหาร จักย้ายที่อาหารเมื่อเห็นมดมาขึ้นฉันใด เจ้าของใจก็ พึงย้ายที่วางใจคือเปลี่ยนความคิดเมื่อเห็นอารมณ์ที่ ไม่เป็นปกติฉันทันนั้น.

๐ การย้ายที่วางอาหารหนึ่ดทำได้ด้วยการหยิบยก เคลื่อนย้ายอาหารไปจากที่เดิม หรือหาเครื่องมา กั้นหาน้ำมาหล่อ การย้ายที่วางใจนี้กิเลสก็ทำได้ ด้วยการยกใจจากอารมณ์หนึ่งที่เศร้าหมองด้วยกิเลส

โลกโกรธหลง ไปสู่อารมณ์ใหม่ที่ไกลออกไปจาก
ความเศร้าหมองของกิเลสคือไกลจากโลกโกรธหลง
นั่นเอง.

๐ วิธีหนึ่งอันเป็นวิธีเปลี่ยนที่วางใจให้เปลี่ยนอารมณ์
เศร้าหมองด้วยกิเลส ให้ไกลจากกิเลส สงบความ
ร้อนร่นกระวนกระวายฟุ้งซ่าน คือวิธียกคำใดคำหนึ่ง
ที่จะไม่นำใจไปสู่อารมณ์เศร้าหมองขึ้นภาวนา เช่น
พุทโธ ภาวนาพุทโธ พุทโธ เช่นนี้ เป็นการยกใจ
ย้ายที่ให้ไกลกิเลสได้ แม้เพียงชั่วระยะที่ตั้งใจภาวนา
อยู่ แต่แม้ทำบ่อย ๆ ทำเสมอก็เป็นการทำใจให้คุ้นเคย
กับความเป็นปกติ ความสงบ คือความสุขที่แท้จริง.

๐ อันความคุ้นเคยนี้สำคัญเป็นอันมาก เมื่อคุ้น-
เคยกับความสงบ ความไม่สงบเกิดขึ้นเมื่อไร จะรู้ได้
เมื่อนั้น ไม่เนิ่นช้า และเมื่อรู้แล้วย่อมไม่ปรารถนา
ความไม่สงบ ย่อมปรารถนาจะได้ความสงบคืนมา
ย่อมปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงทางปฏิบัติ
ประทานไว้ เป็นทางที่ถูกต้อง ที่ตรงที่ให้ผลแน่นอน
ตามควรแก่ความปฏิบัติ และเมื่อความสงบแห่งจิต

แห่งใจมีมากเพียงไร ปัญญาย่อมยิ่งขึ้นเพียงนั้น และปัญญานี้ที่จะเปลี่ยนความเป็นปกติหรือความสงบแห่งใจเพียงชั่วระยะเพียงชั่วครั้งคราว ให้เป็นความปกติความสงบตลอดกาล ความผิดปกติหรือความไม่สงบจะไม่กลับเกิดอีกเลย.

๐ ปัญญายิ่งของคนทั้งหลายนั้นเกิดแต่พระปัญญาของพระพุทธเจ้าโดยแท้ ทรงแสดงพระปัญญาไว้ให้สามารถหยิบยกขึ้นพิจารณาตาม โดยอาศัยปัญญาของตนเองเป็นกำลังสำคัญ พระปัญญาของพระพุทธเจ้าเป็นจริงอยู่แล้วเหมือนวัตถุที่มีจริงอยู่ ปัญญาของตนเองที่จะพิจารณาตามพระปัญญาของพระพุทธองค์ เหมือนดวงตา ปัญญาของผู้ใดมีเพียงพอจะเห็นตามรู้ตามพระปัญญาของพระพุทธเจ้าได้ ก็ย่อมจะรู้จะเห็นได้เช่นเดียวกับพระปัญญา ดวงตาของผู้ใดไม่มีติดบอด หรือไม่ผ้ามัวพอจะเห็นวัตถุได้ ก็ย่อมจะเห็นวัตถุที่มีจริงได้เป็นธรรมดา.

๐ ควรวางใจไว้ให้ถูกที่ ให้ไกลกิเลส ให้มีความ

เป็นปกติ มีความสงบ ย้ายที่วางใจทันทีเมื่อเห็น
ความไม่ปกติในอารมณ์ ไม่ว่าจะด้วยความโลภหรือ
ความโกรธหรือความหลง ไม่รับไว้ทั้งสิ้น ให้ใจคืน
เคยอยู่แต่กับความสงบ ความเป็นปกติ อันจะนำไป
ปัญญาที่กำลัง มีความสว่าง.

○ เมื่อปัญญาที่กำลัง มีความสว่าง หยิบยกพระ-
ปัญญาของพระพุทธเจ้าขึ้นส่องทางไปสู่ความไกล
ไกล ก็จะสามารทำได้สัมฤทธิ์ผล.

○ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “พระ
อรหันต์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด คือบ้านก็ตาม ป่าก็
ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม ที่นั้นย่อมเป็นภูมิ
นารีนรมย์” พระอรหันต์ทั้งหลายท่านเป็นผู้ไกล
ไกล ความโลภความโกรธความหลง พุทธ-
ภาษิตนี้จึงมุ่งแสดงว่าความไกลไกลหรือความไม่
มีกิเลสปกคลุมใจ เป็นความนารีนรมย์ รากะหรือ
โลหะ ไทสะ โมหะ หรือความโลภโกรธหลงเป็นกิเลส
เป็นความเศร้าหมอง เป็นเครื่องยังให้เกิดความ
เศร้าหมอง อยู่ชดใกล้จิตใจผู้ใดย่อมยังให้จิตใจ

ผู้นั้นเศร้าหมองไม่เผื่องไโส ดังนี้เป็นไปเช่นเหตุผล
ธรรมดา สุนทรชาติของหอม ที่มีความหอมอยู่ใน
ในตัว เมื่อมีอยู่ชิดใกล้ผู้ใด ย่อมยังผู้นั้นให้มี
ความหอมแห่งกลิ่นสุนทรชาตินั้นด้วย ในทางตรง
กันข้าม ของเน่าเหม็น ที่มีความเหม็นเน่าอยู่ในตัว
เมื่อมีเกลือกใกล้ผู้ใดอยู่ ย่อมยังผู้นั้นให้มีความ
เหม็นเน่าแห่งกลิ่นเน่าเหม็นนั้นด้วยยิ่งกว่านั้น
ผู้มีความหอมแห่งกลิ่นสุนทรชาติ แม้เข้าชิดใกล้
ผู้ใดหมู่คณะใดย่อมยังผู้นั้นหมู่คณะนั้นให้ได้รับ
ความหอมแห่งกลิ่นสุนทรชาตินั้นด้วย ผู้มีความ
เหม็นเน่าแห่งกลิ่นเน่าเหม็น แม้เข้าชิดใกล้ผู้ใด
หมู่คณะใด ย่อมยังผู้นั้นหมู่คณะนั้นให้ได้รับความ
เหม็นเน่าแห่งกลิ่นเน่าเหม็นนั้นด้วย.

๐ พระพุทธเจ้าทรงแสดงมงคลประการหนึ่ง คือ
ความไม่คบพาล ความคบบัณฑิต กิเลสโลกโกรธหลง
คือพาลที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้คบ ความไกล
กิเลสโลกโกรธหลง คือบัณฑิตที่พระพุทธเจ้าทรง
สอนให้คบ เพื่อความเป็นมงคล เพื่อความรื่นรมย์
ของตน และเพื่อยังผู้อื่นให้รื่นรมย์ มากน้อยเพียงไร

ขึ้นอยู่กับความใกล้เคียงกิเลสเพียงไหน.

○ ส่วนมากความทุกข์ที่เกิดจากอำนาจของกิเลส ถูกปิดบังเสียด้วยความหลง คือความหลงเห็นทุกข์เป็นสุข ความหลงทำให้ส่วนมากพากันไม่เห็นโทษของกิเลส พากันปล่อยตัวให้ตกอยู่ในความทุกข์ เพิ่มพูนความทุกข์ให้ยิ่งขึ้น ด้วยการเพิ่มพูนกิเลส ห่อหุ้มใจให้ยิ่งขึ้น ความทุกข์ความร้อนอันเป็นผลของกิเลสจึงเพิ่มมากขึ้นทุกที จนมีเสียงบ่นทุกหนทุกแห่งว่าโลกมีแต่ความวุ่นวายเดือดร้อนเพราะเต็มไปด้วยคนร้าย.

○ แม้โลกจะมีความวุ่นวายเดือดร้อนมากมาย เพราะเต็มไปด้วยคนร้าย แต่นั่นเป็นความทุกข์ ความร้อนภายนอกที่จะเป็นความทุกข์ความร้อนภายในใจด้วยสำหรับผู้ยังไม่หมดจดจากกิเลสทั้งปวง แต่จะเป็นเพียงความทุกข์ความร้อนภายนอกเท่านั้นสำหรับผู้หมดจดแล้วจากกิเลสทั้งปวง คือเป็นความทุกข์ความร้อนที่ท่านผู้หมดจดแล้วจากกิเลส ท่านรู้ท่านเห็นว่ามิใช่อยู่ที่นั่น แม้ท่าน

จะเมตตาแก้ไขจัดแจงให้เรียบร้อยด้วยอาการภายนอก มิได้ทอดทิ้ง แต่ก็มีได้เข้าถึงจิตใจท่านมิได้ทำให้จิตใจของท่านเป็นทุกข์เดือดร้อนไปด้วย ท่านรู้ท่านเห็น ความอุ่นความร้อนภายนอก แต่ภายในของท่านคือ ความสงบความเย็นความเป็นปกติ นี่คือที่กล่าวว่า เป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย.

○ แม้ไม่ปรารถนาจะเป็นทุกข์เพราะความอุ่นวายรอบกาย ก็พึงพยายามให้เต็มสติปัญญาความสามารถ ไม่ปล่อยใจเข้าไปอยู่ในวงล้อมของกิเลส แทนที่จะไปเสียเวลาเสียกำลังความคิดไปตั้งหน้าจัดการกับกิเลสผู้อื่น ก็ให้ตั้งหน้าจัดการกับใจของตนเอง ไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับกิเลสทำได้เพียงไรก็จะเหมือนสามารถแก้ไขคนอื่นทั้งหลาย ให้กลายเป็นคนดีได้ทั้งโลก เพราะใจเราจะไม่เร้าร้อน เพราะผู้ใดเลย จะเหมือนคนทั้งโลกไม่ได้ก่อกรรมทำร้ายให้เราต้องกระทบกระเทือนใจเลย.

○ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “โลกอันจิตย่อมนำไป” โลกเล็ก ๆ ก็คือตัวเราของทุกคน

จิตที่นำโลกเล็ก ๆ ไปก็คือจิตของตัวเราทุกคน จิตของผู้ใดก็นำโลกคือตัวของผู้นั้นไป ไปไหนก็ได้ ไปดีไปชั่ว ไปสุขไปทุกข์ ไปสูงไปต่ำ ทุกคนหรือทุกโลกเล็ก ๆ สามารถไปได้ทั้งนั้นถ้าจิตนำไป จิตดีก็นำไปดี จิตชั่วก็นำไปชั่ว จิตสุขก็นำไปสุข จิตทุกข์ก็นำไปทุกข์ จิตสูงก็นำไปสูง จิตต่ำก็นำไปต่ำ จึงมีพุทธภาษิตกล่าวไว้แปลความว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกคติเป็นอันต้องหวัง เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุขคติเป็นอันหวังได้” “การฝึกจิตเป็นความดี จิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้ จิตที่คุ้มครองแล้วนำสุขมาให้ จงตามรักษาจิตของตน พึงรักษาจิตของตนเหมือนคนประคองบาตรเต็มด้วยน้ำมัน ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต” เป็นต้น

๐ ถ้าทำใจให้ผ่องใสเป็นสุขสงบได้ ปัญญาย่อมเกิดได้โน้มนั้น ย่อมยังให้รู้ได้ว่าควรคิดควรพูดควรทำอย่างไร เพื่อความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขของบ้านเรือนตนของบ้านเมืองตน เลยไกลไปถึงเพื่อโลกที่ตนอาศัยอยู่นี้ความสงบของจิตใจแต่ละคนนั้นแหละเป็นความสำคัญ ความรู้การควรไม่

ควรจะเกิดได้ ปัญญาจะมากมี ความยากจะไม่ปรากฏ.

○ พุทธภาชิตบพหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “ร่างกายของสัตว์ย่อยยับได้ แต่ชื่อและสกุลไม่ย่อยยับ” ความดำรงอยู่ของชื่อและสกุลมีเป็นสองนัย คือดำรงอยู่ดีและดำรงอยู่ชั่ว ทั้งนี้แล้วแต่กรรมที่แต่ละคนได้ประกอบกระทำไว้ในขณะดำรงชีวิตอยู่ ในขณะที่ร่างกายยังไม่ย่อยยับ ถ้าประกอบกรรมดียิ่งกว่ากรรมไม่ดี ความดำรงอยู่ของชื่อและสกุลย่อมเป็นการดำรงอยู่อย่างดี เป็นที่ยกย่องกล่าวถึงอย่างเคารพของคนทั้งหลาย ถ้าประกอบกรรมไม่ดียิ่งกว่ากรรมดี ความดำรงอยู่ของชื่อและสกุลย่อมเป็นการดำรงอยู่อย่างไม่ดี เป็นที่นิทนาถกล่าวถึงอย่างรังเกียจของคนทั้งหลาย.

○ ถึงตัวจะตาย ร่างกายจะเปื่อยเน่าสลายหมดสิ้นไป แต่ความดีความชั่วที่ทำไว้จักรักษาชื่อและสกุลของทุกคนไว้ตลอดกาล แต่ต่างกันคนละแบบคนละนัย พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสรีระ

ย่อยยับไปนานนับเป็นสองพันกว่าปี แต่พระ-
นามพระโคตรยังดำรงอยู่ทุกวันนี้อย่างดีเยี่ยม เป็น
ที่เคารพยกย่องกราบไหว้บูชาของผู้มีสัมมาทิฐิ สัม-
มาปัญญาทั่วหน้า พระเทวทัตจบสิ้นชีวิตไปเป็น
สองพันกว่าปีเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ร่างกาย
ย่อยยับไปแล้ว พร้อมกับการจบสิ้นชีวิต แต่ชื่อเสียง
ยังดำรงอยู่เป็นที่รู้จักกล่าวขานถึงทั่วไปในปัจจุบัน แต่
อย่างเป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย ไม่ยกเว้นคนดี
คนชั่ว.

○ คนเมื่อก็ร้อยก็พันปีมาแล้วที่เราไม่เคยรู้จักหน้า
คำตาเลย ยังมีชื่อมีสกุลให้เรารู้จัก ให้เราชื่นชมยก-
ย่อง และให้เรารังเกียจดูหมิ่นดูแคลน ในทุกวันนี้ได้
นี่คือเครื่องรับรองพุทธภาษิตที่แปลความว่า “ร่าง-
กายของสัตว์ย่อยยับได้ แต่ชื่อและสกุลไม่ย่อยยับ”.

○ เราทุกคนต่างก็เป็นหนึ่งในสัตว์ที่ชื่อและสกุลจะ
ไม่ย่อยยับ แต่ร่างกายต้องย่อยยับแน่ จึงควรทำสติ
พิจารณาว่าต้องการให้ชื่อและสกุลของตนดำรงอยู่ใน
สภาพเช่นไร ให้คนในภายหน้ามีความรู้สึกต่อชื่อ
และสกุลของเราอย่างไร ชื่นชมยกย่องสรรเสริญ หรือ

รังเกียจเหยียดหยาม เมื่อรู้ความต้องการของตนแล้ว ก็ต้องดำเนินไปในทางที่ถูก ที่จะให้เกิดผลดังที่ปรารถนาต้องการ แม้ดำเนินไปไม่ถูกทางก็จะได้เกิดผลดังประสงค์ ประสงค์ให้คนทั้งหลายชื่นชมยกย่องสรรเสริญก็จะไม่สำเร็จ ผลทั้งหลายหาได้เกิดจากความปรารถนาต้องการที่ไม่พร้อมด้วยการกระทำอันเป็นเหตุที่ตรงกับผลอันตนต้องการ.

○ ต้องการผลเช่นใดต้องประกอบกระทำเหตุให้ตรงกับผลที่ต้องการ ไม่เช่นนั้นจะไม่เป็นไปดังต้องการ ผู้หิวกระหายต้องการของที่มีรสหวาน แต่ไปดื่ม น้ำเกลือแทนน้ำหวานย่อมไม่ได้รสหวานที่ต้องการ แต่จักได้รสเค็มที่ไม่ต้องการความไม่สมปรารถนาเกิดจากการประกอบเหตุที่ไม่ตรงกับผลที่ปรารถนา เหตุและผลต้องตรงกันเสมอ ไม่มียกเว้นแม้กรณีเดียวที่เหตุและผลจะไม่ตรงกัน พึงทำความเข้าใจให้ดีในสิ่งจะเป็นความจริงแท้.

○ เหตุที่จะให้เกิดผลตรงต้องเป็นเหตุที่แท้จริง คือ เป็นเหตุที่ได้ทำแล้วจริง ไม่ใช่เป็นเหตุที่กล่าวอ้างว่า

ทำ เช่น ทำเหตุไม่ดีแต่กล่าวอ้างว่าทำเหตุดี โดย
เข้าใจผิด หลงผิดหรือเชื่อผิด อย่างใดก็ตาม เรียก
ว่าไม่เป็นเหตุที่ทำแล้วจริง ดังนั้นผลจึงต้องไม่เป็น
ไปตรงตามเหตุที่กล่าวอ้าง แต่จักเป็นไปตามเหตุที่
ทำแล้วจริง ซึ่งแม้จะอาจไม่ถูกกล่าวถึงเลย อันเหตุ
ที่ทำนั้นไม่จำเป็นต้องปรากฏแก่ความรู้เห็นหรือ
ประจักษ์ตาผู้ใด ความสำคัญของการทำเหตุอยู่ที่
ว่าต้องได้ทำจริง แม้จะไม่มีผู้รู้เห็นเลย ก็จักเป็นเหตุ
ที่แท้จริง ที่ให้ผลจริงตรงตามเหตุ.

๐ พุทธภาสิตหรืออัมมะทั้งปวงที่พระพุทธานุญาต
แสดงสอนมีความหมายหลายระดับ ตั้งแต่ระดับต้น
มีคุณในระดับนั้น ถึงระดับลึกซึ้ง เป็นคุณอย่างยิ่ง
ยิ่งให้ถึงความพ้นทุกข์ได้เป็นลำดับ ตั้งแต่ทุกข์น้อย
ทุกข์ใหญ่ จนถึงความพ้นทุกข์ได้สิ้นเชิงจริง สำคัญที่
ผู้มีบุญได้สดับรับฟังแล้ว จะต้องใคร่ครวญพิจารณา
อย่างประณีตรอบคอบ ประกอบพร้อมด้วยศรัทธา
วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา อันเป็นกำลัง ๕ ผู้มี
ธรรมอันเป็นกำลังทั้ง ๕ ประการนี้ย่อมสามารถเข้า
ถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธานุญาตซึ่งมีคุณลักษณะ

๓ ประการ คือทรงสอนเพื่อให้มีผู้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสอนมีเหตุที่มีผู้อาจตรองตามให้เห็นจริงได้และทรงสอนเป็นอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์ควรแก่ความปฏิบัติ.

○ ศรัทธาคือความเชื่อ ความเลื่อมใส ในธรรมเป็นกำลัง ๕ ประการศรัทธาคือความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าว่าทรงตรัสรู้ คือทรงรู้แจ้งจริงในทุกสิ่ง ทรงรู้แจ้งโลก ไม่มีผิดแม้แต่น้อยในสิ่งที่ทรงตรัสรู้ สิ่งใดที่รับสั่ง สิ่งใดที่ทรงแสดงสอน สิ่งทั้งปวงนั้นล้วนเป็นสัจจะ ล้วนเป็นความจริง ล้วนเป็นความถูกต้อง.

○ วิริยะคือความเพียร ความบากบั่น ในธรรมเป็นกำลัง ๕ ประการวิริยะคือความบากบั่นพากเพียรพยายามศึกษา ใคร่ครวญตรึกตรองทำความเข้าใจ ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสอนให้ได้ผลสำเร็จ.

○ สติคือความระลึกได้ถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วมานาน ในธรรมเป็นกำลัง ๕ ประการสติคือความระลึกได้ถึงที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ และความระลึกได้ถึง

สิ่งที่ทำคำที่พูดของตนและของผู้อื่นทั้งนั้นที่เคยได้พูดได้ทำได้ยินได้ฟังได้รับรู้ อันเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อประกอบความคิดของตนให้เกิดเป็นปัญญา หนึ่งในธรรมเป็นกำลัง ๕ ประการ.

๐ ผู้ขยันอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือประเภทขยันแล้วก่อให้เกิดความสำเร็จ ความเจริญ และประเภทขยันแล้วก่อให้เกิดความล้มเหลว ความเสื่อม ผู้ขยันจึงต้องมีสติ สติเป็นตัวสำคัญ ท่านเปรียบสติเป็นหางเสือเรือที่จะควบคุมเรือชีวิตให้ดำเนินไปอย่างสวัสดิ แม้จะมีมรสุมชีวิตหนักบ้างเบาบ้างผ่านเข้ามาตามแรงแห่งกรรมของตน.

๐ ผู้มีสติคือผู้มีความระลึกได้ถึงเหตุถึงผลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ประสบพบผ่าน เกี่ยวกับเรื่องที่ได้ยินได้ฟังได้รู้ได้เห็น เกี่ยวกับสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วมานานในอดีต มีสติระลึกได้ถึงเหตุถึงผลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่กำลังประสบพบผ่าน เกี่ยวกับเรื่องราวที่กำลังได้ยินได้ฟังได้รู้ได้เห็น เกี่ยวกับสิ่งที่กำลังทำคำกำลังพูดในปัจจุบัน มีสติระลึกได้ถึงเหตุถึงผลเกี่ยวกับเหตุ-

การณ์ที่จะต้องประสบพบผ่าน เกี่ยวกับเรื่องที่จะต้อง
ได้ยินได้ฟังได้รู้ได้เห็น เกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องทำคำที่
จะต้องพูด ในอนาคต สติเป็นความระลึกได้ทั้ง
สามกาล.

๐ ความมีสติระลึกได้ในเหตุในผลในเรื่องทั้งปวง
ที่เกิดขึ้นที่ประสบพบผ่าน และที่พูดที่ทำด้วยตนเอง
ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ย่อมเป็นเหตุ
ให้รอบคอบใคร่ครวญก่อนที่จะพูดจะฟังจะทำการ
ทั้งปวง เพราะสติความระลึกได้ย่อมจักทำให้ระลึกได้
ว่าการพูดการทำสิ่งใดเป็นคุณหรือเป็นโทษอย่างไร
ไม่ว่าจะเป็นการพูดการทำของตนเอง หรือการพูด
การทำของผู้อื่นใดที่ตนประสบพบผ่านก็ตาม ความ
มีสติระลึกได้จะทำให้เว้นการพูดการทำที่เป็นโทษ
จะพูดจะทำแต่สิ่งที่เป็นคุณ เป็นการไม่ทำให้ความ
ไม่ดีเกิดซ้ำรอย เป็นการทำให้ความดีเกิดเนื่อง ๆ .

๐ ความมีสติระลึกได้จะทำให้เว้นการพูดการทำ
สิ่งที่เป็นโทษไม่เป็นประโยชน์ จะพูดจะทำแต่สิ่ง
ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ สติความระลึกได้เช่นนี้มีคุณ

นัก เปรียบเป็นได้ทั้งหางเสือเรือคอยบังคับเรือชีวิต ให้สวัสดิ และเป็นได้ทั้งครูผู้อบรมสั่งสอนให้รู้จัก ผิดชอบชั่วดี รู้จักพาลรู้จักบัณฑิต คือรู้จักคนชั่วคนดี.

๐ สติความระลึกได้จักยังสืบปฐิธรรม ธรรมของ คนดีให้มีบริบูรณ์ทั้งความรู้จักเหตุ ความรู้จักผล ความรู้จักตน ความรู้จักประมาณ ความรู้จักกาล ความรู้จักประชุมชน ความรู้จักบุคคล.

๐ ความมีสติระลึกอยู่ในเหตุในผลทุกกาลเวลา ทั้ง เหตุทั้งผลในอดีต ในปัจจุบัน และในอนาคต คือ ความมีสืบปฐิธรรม ธรรมของคนดี จักเป็นเหตุให้ มีกิจการงานสะอาดเพราะผู้มีสตินั้นก่อนจะทำการใด จักใคร่ครวญด้วยดี เว้นการเป็นโทษ ทำแต่การเป็น คุณ และมีสติเตือนตนอยู่เสมอให้สำรวมทั้งกาย วาจาใจในความดีงามความสงบเรียบร้อยและถูกต้อง จึงอาจกล่าวได้ว่าความมีสติจะทำให้เป็นผู้อยู่ในธรรม ไม่อยู่ในความประมาทอันเป็นทางแห่งความตาย.

๐ สมภาคือความตั้งใจมั่น ในธรรมเป็นกำลัง &

ประการ สมาธิตคือความสำรวมใจมั่นคงในศรัทธา ใน
วิริยะ ในสติ คือมีใจเชื่อมั่นคงจริงในพระพุทธรเจ้า
ผู้ทรงตรัสรู้จริงแล้ว มีใจตั้งมั่นจริงที่จะพากเพียร
ศึกษา ปฏิบัติพระธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า มีใจ
มั่นแน่วแน่สำรวมสติรู้สึกตัวอยู่เสมอในการคิด
ในการพูดในการทำ รวมทั้งในการดูในการฟังเพื่อ
สามารถระลึกได้ตลอดเวลาถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วแม้
นานทั้งของตน ทั้งของผู้อื่น พร้อมระลึกได้ถึงเหตุ
ถึงผลของการคิดการพูดการทำนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ยังระลึกได้ตลอดเวลาที่พระพุทธรเจ้าตรัสสอนไว้ อันจัก
นำมาซึ่งปัญญายิ่ง.

๐ ปัญญาคือความรอบรู้ ความฉลาดเกิดแต่เรียน
และคิดในธรรมเป็นกำลัง ๕ ประการปัญญาคือความ
คิดใคร่ครวญข้อคำถัมมะที่พระพุทธรองค์ทรงสอน
เป็นการใช้ปัญญาพิจารณาพระปัญญาของพระ-
พุทธรเจ้า เพื่อให้เกิดปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจ
จริงของตน มิใช่เป็นพระปัญญาของพระพุทธรเจ้าที่
ตนจดจำไว้.

๐ ธรรมะหรือความรู้ที่ได้ยินได้ฟังได้รู้มาแต่ผู้อื่น เป็นความจริงหรือเป็นปัญญาของผู้อื่น เช่น ของครูอาจารย์ที่ศึกษาปฏิบัติจนได้ความจริงเป็นปัญญาของตน แล้วจึงนำมาสอน ผู้ใดเพียงรับฟังมา และจดจำไว้ซึ่งความจริงของผู้อื่น แต่มิได้รู้จริงด้วยในเรื่องใด ผู้นั้นยังไม่มีปัญญาในเรื่องนั้น.

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “ภูเขาคินทาทิพย์ไม่สิ้นสะเทือนเพราะลมจันใด บัณทิตย่อมไม่หวั่นไหวในนินทาและสรรเสริญจันนั้น” พระพุทธองค์ทรงเปรียบบัณทิตดังภูเขาคินทาทิพย์ เหตุด้วยบัณทิตไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ นั่นคือทรงแสดงว่าบัณทิตมีคุณลักษณะของภูเขาคือมีความหนักแน่นความแข็งแกร่งความผืนิกติดกับพื้นฐานใหญ่มั่นคงคือความดีความมีสติปัญญา บัณทิตในพระพุทธศาสนาหมายถึงคนดีมีปัญญา ผู้เป็นคนดีมีปัญญาเพียงพอย่อมรู้ธรรม ย่อมเชื่อมั่นในกรรมย่อมไม่หวั่นไหว เมื่อมีผู้เจรจาเหยียบย่ำเพื่อให้ต่ำลง หรือมีผู้เจรจาส่งเสริมเพื่อให้สูงขึ้น ย่อมรู้ว่ากรรมคือการกระทำความ

ประพฤติปฏิบัติของตนเองเท่านั้นที่จะเหยียบย่ำ
ตนให้ต่ำลงได้ หรือส่งเสริมตนให้สูงขึ้นได้ ผู้ใดอื่น
หาทำได้ไม่นินทาก็ตาม สรรเสริญก็ตาม ไม่อาจ
ทำได้ ทั้งเพื่อให้ตนต่ำลงหรือสูงขึ้น สำหรับบัณฑิต
นินทาและสรรเสริญจึงย่อมทำให้เกิดเมตตาใน
ผู้นินทา และกตัญญูรู้น้ำใจผู้สรรเสริญเพียงเท่านั้น
มิได้ทำให้หวนไหวแต่อย่างใด.

○ จิตใดที่เป็นจิตของบัณฑิต คือผู้มีปัญญาใน
ธรรม ผู้ได้ศึกษาธรรม ได้ปฏิบัติธรรม ได้รับผล
แห่งธรรมปฏิบัติมีสมบัติที่เป็นธรรม คือธรรมสมบัติ
จิตนั้นมีคุณลักษณะเปรียบได้ดังภูเขาหินแท่งทึบ ไม่
หวนไหวในโลกธรรมอันผู้อยู่ในโลกจะต้องพบเป็น
ธรรมดา เพราะเป็นสิ่งมีประจำโลกทั้งฝ่ายดีและ
ฝ่ายชั่ว คือทั้งลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อม
ยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ผู้มีใจเป็นบัณฑิต
เปรียบพร้อมด้วยคุณลักษณะแห่งบัณฑิต แม้ต้อง
เผชิญโลกธรรมทั้ง ๘ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่า
ฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่วย่อมมีใจตั้งมั่น ไม่หวนไหว.

○ อันความหวั่นไหวแห่งจิตนั้นเกิดขึ้นได้ไม่เฉพาะเพียงเมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายชั่ว การประสบโลกธรรมฝ่ายดีก็ทำให้จิตหวั่นไหวได้ ความหวั่นไหวแห่งจิตหมายถึงความที่จิตกระเพื่อมผิดจากปกติ กระเพื่อมด้วยความเสียใจหรือกระเพื่อมด้วยความดีใจ เป็นความหวั่นไหวแห่งจิตทั้งสิ้น เป็นความผิดปกติแห่งจิตทั้งสิ้น และความผิดปกติแห่งจิตนั้นแม้จะเป็นไปในทางรื่นเริงยินดี ผู้มีปัญญาในธรรมก็ไม่ถือเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ผู้เสียสติหวั่นระหรือผู้เสียสติร้องไห้ ก็คือผู้เสียสตินั่นเอง.

○ ความดีใจเพราะได้ประสบโลกธรรมฝ่ายดี หรือความเสียใจเพราะได้ประสบโลกธรรมฝ่ายชั่ว บัณฑิตผู้มีปัญญาย่อมไม่เห็นว่าเป็นความปกติแห่งจิต ย่อมเห็นเป็นความผิดปกติแห่งจิตทั้งสิ้น บัณฑิตผู้มีปัญญา ย่อมมีจิตสงบตั้งมั่นอยู่ในความเป็นปกติเสมอ ดังภูเขาหินแท่งที่บดตั้งอยู่มั่นคงเป็นปกติ ไม่สั่นสะเทือนแม้ในความกระแทกกระแทกรุนแรงไม่ว่างเว้นแห่งลมพายุใหญ่.

๐ ความสงบตั้งมั่นเป็นปกติแห่งจิตมิได้เกิดจากอะไรอื่น แต่เกิดจากปัญญาซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ปัญญาที่หยั่งรู้ความจริงโดยแท้เป็นเหตุให้จิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว การอบรมปัญญาคือการใช้ปัญญาให้อย่างยิ่งเสมอ จึงเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ต้องการความสงบตั้งมั่นแห่งจิต.

๐ การอบรมปัญญาก็เช่นเดียวกับการเลี้ยงดูต้นไม้เล็กต้นไม้น้อยที่ปลูกอยู่แล้ว มีอยู่แล้ว ให้เจริญเติบโต ต้นหมากรากไม้ต้องการปุ๋ยต้องการน้ำ ปัญญาต้องการสัญญาความจำได้หมายรู้ ต้องการสติความระลึกได้ถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดของตนและของคนทั้งหลายที่ได้พูดได้ทำได้ยินได้ฟังมาแล้วแม่นยำได้ และต้องการความสม่ำเสมอ สัญญาความจำต้องเป็นความจำสิ่งที่เป็นปัญญาและเป็นเหตุแห่งปัญญา เช่นจำคำสอนในพระพุทธศาสนา อันเป็นสิ่งที่ป็นพระปัญญาในพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสอนล้วนแต่ความดีงามความเป็นปัญญาที่จะนำไปสู่ความสุขสงบบริสุทธิ์แห่งจิตใจ.

๐ สัญญาคือความจำเป็นอนัตตา คือไม่เป็นไปตามความปรารถนาต้องการ ปรารถนาให้จำไว้ก็ไม่จำ ปรารถนาให้ลืมก็ไม่ลืม ปรารถนาไม่ให้จำก็จำ ปรารถนาไม่ให้ลืมก็ลืม และความจำเป็นสัญญา ก็เป็นความจำตรงไปตรงมาทั้งขึ้นทั้งเรื่อง ไม่ประกอบด้วยความรู้เหตุรู้ผล ดังนั้นสัญญาจึงต้องประกอบด้วยสติ เพราะสติเป็นความระลึกได้ที่ประกอบพร้อมด้วยเหตุและผล สติไม่ได้เป็นความจำแบบสัญญา.

๐ ความจำเป็นสัญญานั้น แม้จะตั้งใจรักษาไว้ก็อาจรักษาไว้ไม่ได้ ต้องลืม แต่สติความระลึกได้นั้น เมื่อตั้งสติไว้ รู้เรื่องพร้อมกับรู้เหตุรู้ผล ก็จะมีสติอยู่ได้ เหตุการณ์ทั้งหลายที่ประสบพบผ่านมานาน เมื่อมีสติระลึกได้ ก็จะสามารถระลึกได้พร้อมทั้งเหตุทั้งผลทั้งปวง สัญญาความจำกับสติความระลึกได้มีความแตกต่างกันที่สำคัญอย่างยิ่ง ในเรื่องเดียวกันสัญญาอาจเป็นคุณ แต่ก็อาจเป็นโทษ ส่วนสติเป็นแต่คุณไม่เป็นโทษ ความพยายามมีสติระลึกจึงเป็นความถูกต้องและเป็นไปได้ยิ่งกว่าพยายามจดจำด้วยสัญญา.

๐ ความจำอันเป็นสัญญาอันนั้นมีผิดเพราะมีลิม และมีโทษเพราะไม่ประกอบพร้อมด้วยเหตุผลความรู้ถูกรู้ผิด โทษของสัญญาคือความไม่สงบแห่งจิต แตกต่างกับความไม่ลิมมีสติระลึกได้ ซึ่งประกอบพร้อมด้วยเหตุผลความรู้ถูกรู้ผิดอันเป็นปัญญา และปัญญานั้นไม่มีโทษ มีแต่คุณ มีแต่นำไปสู่ความสงบแห่งทุกข์ความสงบแห่งจิต และจิตยิ่งสงบเพียงใด ยิ่งตั้งมั่นเพียงใด ปัญญายิ่งสว่างรุ่งโรจน์มีพลังเพียงนั้น.

๐ คุณที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของปัญญาคือความเข้าใจในโลกธรรม ความเข้าใจในชีวิต ว่าเมื่อเกิดอยู่ในโลกก็ต้องพบโลกธรรมทั้ง ๘ และโลกธรรมนั้นก็เช่นเดียวกับสิ่งทั้งปวงธรรมทั้งปวงย่อมเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดาสรรเสริญและนินทาที่เป็นโลกธรรม ย่อมต้องพบด้วยกันทุกคน พระพุทธเจ้ายังทรงพบ และย่อมเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดาเช่นกัน บัณฑิตคือผู้มีปัญญาเมื่อประสบนินทาและสรรเสริญจึงมีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว.

๐ ในขอบเขตแคบ ๆ สรรเสริญนินทาหมายถึง

เพียงที่เกี่ยวกับตนเอง แต่กว้างออกไปสรรเสริญนินทา
หมายถึงที่เกี่ยวกับผู้อื่นทั้งปวง ที่ตนไปได้ยินได้ฟัง
ได้รู้ได้เห็นด้วย ไม่ว่านินทาสรรเสริญจะเกี่ยวกับ
ใคร บัณฑิตได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังย่อมไม่หวั่นไหว
จิตตั้งมั่นสงบเป็นปกติอยู่ อันความหวั่นไหวของจิต
ไม่เพียงเป็นโทษแก่จิต ทำให้จิตไม่ตั้งอยู่ในความ
สุขสงบเท่านั้น แต่ยังเป็นโทษส่งออกปรากฏเป็น
การกระทำทางกายทางวาจาอีกด้วย เพราะใจที่
หวั่นไหวด้วยนินทาสรรเสริญย่อมทำให้คิดให้พูด
ให้ทำไปตามอำนาจความหวั่นไหว ปรากฏเป็นความ
ลืมตัว ความก้าวร้าวแข็งกระด้าง ความโคกเคี้ยว
ขาดสติ ความอ่อนแอ ความขาดเหตุผล ความเชื่อ
ง่ายหุเบา เป็นต้น อันลักษณะเช่นนี้ปรากฏในผู้ใด
ผู้นั้นย่อมไม่เป็นที่สรรเสริญโดยควร.

๐ บัณฑิตผู้มีปัญญาเข้าใจในเรื่องของโลกธรรม
รู้คุณของจิตที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม รู้โทษของ
จิตที่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม จึงอบรมสติอบรมปัญญา
ตามรักษาจิตทุกเวลา ให้ทัน ให้พ้น ให้ไกล จาก
ความหวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ตั้ง

มันเป็นสุขสงบอยู่.

○ ทางไปสู่ความเป็นบัณฑิตในพระพุทธศาสนา นั้นมีอยู่แล้ว คือทางที่พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านไป แล้วและทรงพระมหากรุณาแสดงไว้ในพระธรรมคำสอน ทั้งปวง ยากง่ายสูงต่ำตามอัธยาศัย หัวใจพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ที่โปรดประทานเป็นหลัก ประกาศพระพุทธศาสนาแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา นั้น เพียงพอสำหรับความเป็นบัณฑิตในพระพุทธศาสนา การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการชำระจิตใจให้ผ่องใส เป็นทางปฏิบัติที่เพียงพอสำหรับความเป็นบัณฑิตในพระพุทธศาสนา.

○ บัณฑิตหมายถึงผู้มีปัญญา ผู้เป็นปราชญ์ บัณฑิตในพระพุทธศาสนา หรือในทางธรรม มิได้มีความหมายตรงกับคำว่าบัณฑิตที่ใช้ในทางโลก ที่หมายถึงผู้สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ขณะที่บัณฑิตทางโลกหมายถึงผู้มีความรู้ในวิชาการทางโลก มีวิชาทางโลกเป็นสมบัติของตน

บัณฑิตทางธรรมหมายถึงผู้มีความรู้ในทางธรรม และปฏิบัติธรรม มีธรรมเป็นสมบัติของตนมิใช่สัก แต่เพียงรู้ธรรมด้วยการศึกษาจดจำข้อธรรมทั้งหลาย ไว้ขึ้นใจเท่านั้น พุทได้สอนได้เท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติ ธรรมด้วยให้มีธรรมเป็นสมบัติของตนด้วย.

○ การศึกษาธรรม แม้จะรอบรู้กว้างขวางเพียงไร ท่องจำขึ้นใจไว้ได้มากมายเพียงไหน ถ้าไม่ปฏิบัติ ธรรมให้เกิดขึ้นในตน ธรรมนั้นก็ยังหาใช่เป็นสมบัติ ของตนไม่ เช่นเดียวกับความรู้วิชาการทางโลก ผู้ที่อ่านหนังสือมากมายโดยไม่เข้าใจเรื่องราว ที่ เปรียบว่าอ่านเหมือนนกแก้วนกขุนทองหัดพูด ความรู้หรือวิชาการในหนังสือที่อ่านนั้นก็หาใช่สมบัติ ของผู้อ่านนั้นไม่.

○ อันสมบัติของบัณฑิต ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นสมบัติของผู้ใดแล้วก็เป็นของผู้นั้นตลอดไป ไม่มีผู้อาจชิงขโมยไปได้ ผู้ใดมีความรู้ความเข้าใจใช้ ประโยชน์ได้จริงในวิชาการทางโลกแล้ว วิชาการนั้น ก็จะเป็นสมบัติของผู้นั้นตลอดไป ผู้ใดมีความรู้ความ

เข้าใจความปฏิบัติได้จริงทางธรรม ธรรมนั้นก็จะเป็
สมบัติของผู้นั้นตลอดไป ไม่มีผู้อื่นใดจะมาทำให้หมด
สิ้นไปได้ ผู้เป็นเจ้าของเองก็ไม่อาจทำให้หมดไปได้
กาลเวลาก็หาอาจทำให้หมดไปได้ แม้จะมีเวลาลื
มเลือนไปบ้าง แต่การทบทวนก็จะทำให้กลับฟื้นคืน
จำได้จนกระทั่งข้ามภพข้ามชาติแล้ว ความรู้อันเป็น
สมบัติของผู้ใดก็ยังคงเป็นสมบัติของผู้นั้นอยู่ ฟังรู้ได้
เชื่อได้จากความรู้ความสามารถและจิตใจของผู้คน
ทั้งหลายในชาตินี้ภพนี้ ที่มีแตกต่างกันอยู่ ธรรมข้อ
เดียวกัน วิชาการเดียวกัน เริ่มศึกษาพร้อมกัน คน
หนึ่งเข้าใจได้ง่าย เข้าใจได้เร็ว และเข้าใจได้ถูกต้อง
ชัดเจน ปฏิบัติได้ มีจิตใจสงบเย็นเป็นสุข แต่อีก
คนหนึ่งเข้าใจได้ยาก เข้าใจได้ช้า ปฏิบัติได้ช้า หรือ
ปฏิบัติไม่ได้ เข้าใจไม่ได้เลย มีจิตใจเร่าร้อน นี่เป็น
เพราะเหตุใด ก็เพราะในคนสองคนนั้น คนหนึ่งมีวิชา
อัมมะเป็นสมบัติอยู่แล้ว ด้วยการศึกษารียนรู้ เข้าใจ
และปฏิบัติมาแล้ว อาจจะในอดีตที่ไกลหรือใกล้ก็
ตาม เมื่อมาได้รับการทบทวนใหม่ในวิชานั้น ใน
อัมมะนั้น ความรู้ความเข้าใจที่ได้ศึกษาอบรมมีเป็น
สมบัติอยู่ก่อนแล้ว ที่ถูกกาลเวลาทาบปิดไว้ ก็จะถูกเปิด

ออก ปรากฏขึ้นแจ่มชัดเป็นลำดับ.

๐ แม้จะมีความรู้มีธรรมที่ปฏิบัติศึกษามาก่อนแล้ว ในอดีตกาล แต่ถ้าไม่ได้รับการรื้อฟื้นทบทวนทำใหม่ เลยในปัจจุบันชาติ ความรู้ความสามารถที่อบรมมา ในกาลก่อนก็จะถูกกาลเวลาปิดไว้ เจกเช่นมีสมบัติ แม้มากมาย แต่ปกปิดไว้ สมบัตินั้นก็ย่อมไม่ปรากฏ มีก็เหมือนไม่มี ต้องเพิกเครื่องปกปิดนั้นออกเพื่อ จะรวมสมบัติใหม่เข้าไว้ด้วย เพิกเครื่องปกปิดออก สมบัติเก่าจึงจะปรากฏ สมบัติใหม่จึงจะได้รวมเข้า เป็นส่วนเพิ่มพูนสมบัติเก่านั้น วิทยาการทั้งหลาย และธรรมปฏิบัติก็เช่นกัน ไม่มีผู้ใดล่วงรู้สมบัติธรรม อันเป็นสมบัติเดิมของตนที่สะสมไว้ว่ามีมากน้อย เพียงไร เพราะถูกกาลเวลาปกปิดไว้ ต้องศึกษา ปฏิบัติในปัจจุบันจึงจะเป็นการเปิดสมบัติเก่าให้เห็นได้ เพื่อรวมสมบัติใหม่เข้าไว้ด้วยกันให้เป็น อันหนึ่งอันเดียว แม้เป็นสมบัติของบัณฑิตคือเป็น ธรรมสมบัติ ก็ จะปรากฏความเป็นบัณฑิตในธรรม ที่แม้อาจไม่ประจักษ์แก่ผู้อื่นทั่วไป แต่ย่อมประจักษ์ แก่ใจตนเองแน่นอน.

๐ หัวใจพระพุทธศาสนา ๓ ประการที่โปรดประ-
ทานไว้เป็นหลักประกาศพระพุทธศาสนา คือการ
ไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การชำระ
จิตให้ผ่องใส และธรรมหมวดอื่นที่ทรงสอน เช่น ศีล
สมาธิ ปัญญา หรือทาน ศีล ภาวนา ล้วนแสดงให้เห็น
ประจักษ์แจ้ง ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระมหา-
กรุณาและพระปัญญาใหญ่ยิ่งจริงแท้ และทรง
แสดงไว้แจ้งชัดในพระพุทธศาสนา ทุกคนมีการ
กระทำคำพูดเป็นเครื่องแสดงออกของจิตใจ ใจ
เป็นเช่นไรการกระทำคำพูดจะเป็นเช่นนั้น พระ-
พุทธศาสนาเป็นการกระทำของพระพุทธเจ้า จึง
เป็นเครื่องแสดงพระพุทธนุทถ์อย่างชัดเจน เป็น
เครื่องรับรองพระพุทธประวัติว่าเป็นจริงดังแสดง
เรื่องราวไว้ต่าง ๆ ที่ล้วนทรงยิ่งด้วยพระคุณ ทั้งพระ-
ปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ พระวิสุทธิคุณ.

๐ ในพระประวัติของพระพุทธเจ้ามีกล่าวแสดง
ไว้ ว่าเหตุเพราะได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ของ
คนแก่ คนเจ็บ คนตาย จึงทรงมีพระมหากรุณา
ปรารภนาจะช่วยเหลือให้มีผู้ต้องได้รับความทุกข์เช่น

นั้นต่อไป จึงทรงตัดพระหนุทัยสละความสูงส่ง ความสมบูรณ์บริบูรณ์ทุกประการที่ทรงเสวยอยู่เสด็จ ออกทรงเผชิญความทุกข์ยากนานาประการเพื่อ แสวงหาทางที่จะทรงสามารถนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ของสัตว์โลกทั้งปวง พระพุทธานามิจุดเริ่มเกิดที่ ตรงนี้ ตรงที่ทรงมีพระมหากรุณาอย่างบริสุทธิ์แท้ จริงต่อสัตว์โลก ไม่มีความกรุณาของผู้ใดเปรียบ ได้ ผู้นับถือพระพุทธานามิจึงควรดำเนินตามพระ- พุทธองค์.

○ พระพุทธานามิพระมหากรุณาของพระ- พุทธเจ้าเป็นจุดเริ่มต้น และมีพระมหากรุณาสืบเนื่อง โดยตลอด มิได้ว่างเว้น แม้จนกระทั่งวาระสุดท้าย แห่งพระชนมชีพก็ปรากฏพระมหากรุณาที่ประทับ ลึกซึ่งจิตใจ ยากที่ผู้ใดจะสามารถพรรณนาได้ถูกต้อง ทรงรับประเคนสุกรมัททวะอาหารที่นายจุนทะถวาย แล้วรับสั่งให้นำส่วนที่เหลือไปฝังเสียทั้งหมดมิให้ ถวายพระรูปอื่นต่อไป เสวยอาหารของนายจุนทะ แล้วต่อมาทรงลงพระโลหิต ก่อนแต่จะเสด็จดับขันธ- ปริณิพพาน ทรงมีพระมหากรุณาน่วงใยจิตใจของ

นายจุนทะ ว่าจะต้องเศร้าเสียใจยิ่งนักเมื่อทราบว่า พระพุทธองค์เสวยอาหารของนายจุนทะแล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน และผู้คนทั้งหลายเมื่อล่วงรู้ก็จะกล่าวโทษนายจุนทะ ด้วยพระมหากรุณาล้นพ้น ทรงมีพระพุทธดำรัสให้พระอานนทเถระไปปลอบนายจุนทะไม่ให้เสียใจ แต่ให้โสมนัสด้วยรับสั่งว่าผู้ที่ถวายอาหารมือสุดท้ายได้บุญเสมอกับผู้ถวายอาหารก่อนแต่จะทรงตรัสรู้ กล่าวได้ว่าแม้พระชนมชีพก็สิ้นสุดลงด้วยพระมหากรุณาอย่างบริสุทธิแท้จริง มีความกรุณาของผู้ใดจะเปรียบได้ไม่มีเลย ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจึงควรอย่างยิ่งที่จะดำเนินตามรอยพระพุทธบาท.

○ ยกพระบารมีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ เมืองไทยร่มเย็นเป็นสุขเพราะเป็นเมืองพระพุทธรศาสนา คนเย็นอยู่ที่ใด ที่นั้นย่อมเย็น ศาสนาเย็นอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นย่อมเย็น พระพุทธรศาสนาเย็นนัก เพราะพระพุทธเจ้าทรงเย็นยิ่ง พระอรหันต์พุทธสาวกทั้งปวงก็เย็น พุทธศาสนิกแม้ศึกษาปฏิบัติพระพุทธรศาสนาจริงย่อมมีโอกาส

เป็นผู้เย็นด้วยกันทั้งนั้น เย็นด้วยความไกลกิเลส
อันร้อน เย็นด้วยความดี ถึงวันนั้นเมื่อใดย่อมได้
ชื่อว่าเป็นบัณฑิตผู้มั่นคงในความดีของตน ย่อม
ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ ย่อมสามารถ
ยังความเย็นให้เกิดขึ้นได้ในทุกที่ที่เข้าไปสู่มากนัก
ตามความเย็นแห่งตน.

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “พึง
กล่าวถ้อยคำอันไม่เป็นเหตุให้ใคร ๆ ชัดใจ ไม่หยาบ-
คาย เป็นเครื่องให้รู้ความได้ และเป็นคำจริง เราเรียก
ผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์” นี่แสดงถึงพระกรุณาคุณ
อย่างยิ่งประการหนึ่ง พระกรุณาที่ยังลงไปในสรรพ
สัตว์ทุกถ้วนหน้า ทรงปรารถนาที่จะถนอมรักษาทุก
จิตใจ ไม่ให้ขัดเคืองชุ่นข้องบอบช้าแม้เพียงด้วยวาจา
อันวาจานั้น สามารถยังให้เกิดได้ทั้งความรู้สึที่ดี
และทั้งความรู้สึที่ไม่ดี ความเบิกบานแจ่มชื่นแจ่มใส
เป็นสุขอย่างยิ่งก็เกิดได้เพราะวาจา ความสลดหดหู่
เร่าร้อนรุนแรงเป็นทุกข์แสนสาหัสก็เกิดได้เพราะวาจา
วาจาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยพระมหากรุณา
พระพุทธรเจ้าจึงทรงแสดงพระพุทธรประสงค์เกี่ยวกับ

วาจาไว้ในธรรมทั้งปวง ให้เป็นที่ปรากฏแก่โลก ว่าพึง
สังวรระวังวาจาเช่นเดียวกับกายและใจ พึงปฏิบัติ
ธรรมพร้อมทั้งกายวาจาและใจ เป็นต้นในมงคล-
สูตรได้ทรงแสดงไว้ว่า “วาจาอันชนกล่าวดีแล้ว ข้อนี้
เป็นมงคลอันสูงสุด”.

๐ ทานคือการให้สิ่งที่สมควรแก่ผู้ที่สมควรให้ แก่
ผู้ที่สมควรได้รับ ความสมควรเป็นความสำคัญ
อย่างยิ่งประการหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสอนให้
เป็นผู้ให้ ย่อมมีทรงหมายให้ให้โดยไม่พิจารณา
ความสมควร แต่ย่อมทรงหมายถึงความสมควร
ให้สิ่งที่สมควรแก่ผู้ที่สมควรแก่สิ่งนั้น ผู้รับไม่ปฏิเสธ
ที่จะรับ ไม่ดูหมิ่นละเลยคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งที่
จะได้รับนั้น เห็นค่าของสิ่งที่จะได้รับนั้น รับแล้ว
จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ แม้การดูว่าดำหนิตีเตยน
ผู้ที่สมควรได้รับการดูว่าดำหนิตีเตยน เพื่อเป็นการ
ช่วยเหลืออบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดี พระพุทธเจ้า
ก็ทรงถือวาทาน เป็นธรรม เป็นธรรมทาน ที่
ทรงกล่าวว่ายิ่งกว่าทานทั้งปวง.

๐ ธรรมทานอันเป็นการดูว่าดำหนิตีเดียณสังสอนด้วยหวังให้กลับตัวกลับใจจากความไม่ถูกต้องมาสู่ความถูกต้อง จากความไม่ดิงามมาสู่ความดิงาม นี้จะเป็นธรรมทานที่บริสุทธิ์ได้จริงจะต้องเริ่มด้วยมีอภัยทาน คือผู้จะให้ธรรมทานดูว่าดำหนิตีเดียณสังสอนด้วยหวังดี หวังให้เปลี่ยนจากร้ายกลายเป็นดี เปลี่ยนจากผิดเป็นถูก จะต้องให้อภัยในความร้ายความไม่ถูกต้องที่ตนพบเห็นให้ได้ก่อน ธรรมทานเช่นนี้จึงต้องมีอภัยทานเป็นส่วนประกอบอย่างสำคัญ ผู้จะให้ธรรมทานเช่นนี้ต้องสะอาดจากความโกรธแค้น ชุนเคืองใจอันเกิดจากได้รู้ได้เห็นการกระทำคำพูดที่ไม่ดิงามไม่ถูกต้องเป็นที่กระทบกระเทือนใจ ทานที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้จึงมีความหมายลึกซึ้งและกว้างขวางอย่างยิ่ง.

๐ การบำเพ็ญกุศลนั้นน่าจะถือได้ว่าเป็นการให้พรตัวผู้ทำกุศลเองประการหนึ่ง นอกไปจากพรที่ได้รับจากผู้อื่นที่มีผู้อื่นให้ พรทั้งสองประการนี้ผู้รับจะรับได้เพียงไรหรือไม่ขึ้นอยู่กับการทำใจเป็นสำคัญที่สุดพรคือความดี การให้พรก็เช่นเดียวกับการรับวัตถุ

สิ่งของ จะต้องมีเครื่องรับ การรับวัตถุต้องมีเครื่องรับ เป็นวัตถุ เช่นมือ ภาชนะอื่น ๆ ไม่เช่นนั้นจะรับวัตถุใด ไม่ได้ แม้มีผู้ส่งให้ ผู้รับไม่มีเครื่องรับไม่ยื่นมือรับ ของก็จะหายหกตกหล่นหมดสิ้น จะรับไว้เป็นสมบัติ ของตนไม่ได้ การรับพรก็เช่นกัน แต่เมื่อพรมิใช่เป็น วัตถุ จะเตรียมเครื่องรับที่เป็นวัตถุเช่นมือหรือภาชนะ อื่น ๆ ย่อมรับไม่ได้ พรเป็นเรื่องของจิตใจ คือผู้ให้ ตั้งใจด้วยปรารถนาให้เป็นพร โดยแปลงเป็นวาจาบ้าง หรือเพียงนึกในใจบ้าง การจะสามารถเป็นผู้รับพร อันเป็นเรื่องของจิตใจได้ จะต้องเตรียมเครื่องรับที่ เกี่ยวกับจิตใจเช่นกัน และก็มีเพียงอย่างเดียวคือใจ ไม่มีอะไรอื่นจะทำให้สามารถรับพรได้นอกจากใจ เท่านั้น.

๐ ใจเท่านั้นที่สามารถรับพรได้ ทั้งพรที่ตนเองให้ ตนเอง และพรที่ผู้อื่นให้ นั่นก็คือต้องทำใจให้พร้อม ที่จะรับพรได้ มีใจอยู่ เหมือนมีมืออยู่ เมื่อมีผู้ส่งของ ให้ก็ต้องยื่นมือออกไปรับไปถึงจึงจะได้ของนั้นมา ไม่ ยื่นมือออกมารับออกถือก็รับไม่ได้ก็ไม่ได้มา และแม้ เป็นของที่ดีที่สะอาด มือที่รับไว้เป็นมือที่สะอาด ของ

ดีที่สะอาดก็จะไม่แปดเปื้อนความสกปรกที่มีอยู่ จะเป็นของดีของสะอาดควรแก่ประโยชน์จริง.

○ การรับพรต้องน้อมใจออกรับ คือใจต้องยินดีที่จะรับ และต้องเป็นใจที่สะอาดไม่เช่นนั้นจะรับพรไม่ได้ พรที่ตนเองพยายามให้แก่ตนเองก็รับไม่ได้ พรที่ขอจากผู้อื่นก็รับไม่ได้.

○ เพื่อให้สามารถรับพรอันเกิดจากการบำเพ็ญกุศลด้วยตนเองได้ ผู้ทำกุศลต้องมีใจผ่องใสเตรียมรับ ขณะกำลังรับ และเมื่อรับไว้แล้ว และด้วยใจที่ผ่องใสนั้นพึงพิจารณาที่มีผู้ให้ ให้เข้าใจกระจ่างชัดจริง ว่าพรนั้นเป็นผลของเหตุใด เพราะธรรมดาเมื่อให้พร พรนั้นก็เป็นการแสดงชัดแจ้งเพียงส่วนผล ส่วนเหตุเร้นอยู่เบื้องหลัง เมื่อให้พรสั้น ๆ เพียงผล แม้มิได้แสดงเหตุ แต่ก็เท่ากับให้พรที่รวมทั้งเหตุแห่งผลนั้นด้วย เช่นเมื่อมีผู้ให้พรว่าขอให้มีความสุข วรณะ สุขะ พละ ผู้จะสามารถรับพรนั้นได้จะต้องมีใจผ่องใส พิจารณาให้เห็นตลอดสาย ให้เข้าใจ ว่าพรที่แท้จริงที่สมบูรณ์คือขอให้รักษาตัวรักษาใจให้ดีอย่า

ให้เศร้าหมอง จะได้มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุข มีกำลังแข็งแรง พรนี้มีส่วนเหตุที่เร้นอยู่ ไม่แสดงแจ้งชัด คือขอให้รักษาดำรงรักษาใจให้ดีอย่าให้เศร้าหมอง ส่วนผลของพรนี้ที่แสดงแจ้งชัด คือขอให้มีความอายุ วรรณะ สุขะ พละ ผู้จะรับพรที่มีผู้ให้แล้วได้ จึงต้องทำใจให้ผ่องใส พิจารณาให้เห็นส่วนเหตุของพรนั้น และปฏิบัติให้ได้ในส่วนเหตุจึงจะได้รับส่วนผล เป็นการได้รับพรสมบูรณ์จริง.

○ เรื่องของพรนั้น ผู้รับมีความสำคัญยิ่งกว่าผู้ให้ ผู้ให้จะบริบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีประเสริฐเพียงไร แม้ให้พร คือให้ส่วนผลแห่งพรแล้ว ผู้รับมีใจที่รับไม่ได้คือใจไม่พร้อมไม่ผ่องใสไม่น้อมรับ พรอันประเสริฐเพียงไรก็จะคงเป็นสมบัติของผู้ให้เท่านั้น ไม่อาจเป็นสมบัติของผู้รับ ในทางตรงกันข้าม แม้ผู้ให้จะด้อยคุณธรรมความดี มีเพียงวาจาเปล่งออกมา แสดงส่วนผลของพร ผู้รับมีใจที่รับได้คือใจพร้อมผ่องใสน้อมรับ ใคร่ควรพิจารณาด้วยดีในพรนั้น จนเห็นถึงส่วนเหตุของพร และปฏิบัติส่วนเหตุนั้น ก็ย่อมได้รับส่วนผลของพรคือความดีงามไปเป็นสมบัติ

ของผู้รับได้ แม้สมบัตินั้นผู้ให้พรหามีไม่.

๐ พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้แปลความว่า “ศิลปินั้นเป็นเลิศในโลกนี้ ส่วนผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุด ความชนะในหมู่มนุษย์และเทวดาย่อมมีเพราะศิลปะและปัญญา” หมายถึงในบรรดาคุณทั้งปวงในโลก ศิลปินเป็นคุณวิเศษสุด แต่มิได้กล่าวว่าผู้มีศิลปะเป็นผู้สูงสุด หากกล่าวว่าผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุด จึงเปรียบศิลปะเป็นรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรงที่สุด ปัญญาเป็นสิ่งที่ก่อตั้งขึ้นบนฐานคือศิลปะ ศิลปะเป็นฐานที่เลิศของปัญญา ไม่มีฐานอื่นของปัญญาที่เลิศกว่าศิลปะ ขณะเดียวกันก็ไม่มีอะไรอื่นที่ก่อตั้งขึ้นบนฐานคือศิลปะ ที่สูงยิ่งกว่าปัญญา ปัญญาเป็นยอดสูงสุดที่เกิดแต่ฐานคือศิลปะ.

๐ ของทุกอย่างต้องมีฐานจึงจะมียอดตั้งอยู่ได้ ฐานมั่นคงแน่นหนาและมีความสูงเพียงไร ก็จะต้องให้สูงส่งมั่นคงได้เพียงนั้น การก่อสร้างที่สำคัญทั้งหลายต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่รากฐาน อาคารมากขึ้นเพียงไร ฐานก็ยิ่งต้องมั่นคงแข็งแรงเพียงนั้น

นี่เป็นความสำคัญจริง ฐานมั่นคงแข็งแรงเพียงพอสำหรับอาคาร ๓ ชั้นไปสร้างเป็น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ย่อมเป็นไปได้ด้วยดีไม่ได้ ขำว่าการพังทลายของอาคารที่นั่นที่นี้ระหว่างการก่อสร้างบ้าง เมื่อการก่อสร้างสำเร็จแล้วบ้าง ล้วนมีเหตุมาแต่ความไม่มั่นคงแข็งแรงเพียงพอของฐานทั้งสิ้น.

๐ ศิลเป็นฐาน ปัญญาเป็นยอด ผู้มีศิลป์คือผู้มีฐานที่จะรองรับสิ่งดั่งามทั้งหลายทั้งปวงได้ และในบรรดาสิ่งดั่งามทั้งหลายทั้งปวงนั้นมีปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด.

๐ สิ่งดั่งามทั้งหลายทั้งปวงมีศิลป์เป็นฐาน เกิดแต่ศิลป์เป็นต้นศิลป์ ๕ ศิลแม้เพียงศิลป์ ๕ ย่อมเป็นฐานให้เว้นจากการเบียดเบียนทำลายชีวิต เว้นจากการเบียดเบียนถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่น เว้นจากการประพฤติผิดประเวณี เว้นจากการเจรจาให้เกิดความเข้าใจผิดจากความจริง เว้นจากเหตุแห่งความมัวเมา คือสุราเมรัยเครื่องดองของเมาทั้งหลาย สิ่งที่ศิลปินให้เว้นได้ทั้งปวงล้วนเป็นความไม่ดีไม่งาม การเว้นสิ่งที่ไม่ดีงามก็คือความดีงาม.

๐ อันความดีงามด้วยการรักษาศีล ๕ เป็นความดีงามระดับหนึ่ง ซึ่งแม้จะเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้เป็นอันมาก ทั้งแก่ตนเองและผู้เกี่ยวข้อง แต่จุดมุ่งหมายที่สูงสุดแท้จริงของพระพุทธานุศาสนามียิ่งกว่านั้น เป็นอีกระดับหนึ่ง เป็นจุดมุ่งหมายที่มีคุณระดับสูงสุด ไม่มีคุณอื่นเสมอเหมือน จุดมุ่งหมายนั้นคือปัญญา ผู้มีปัญญาเป็นผู้อาจบรรลุจุดสูงสุดในพระพุทธานุศาสนา.

๐ ปัญญาเกิดแต่ศีล มีศีลเป็นฐาน ปัญญาสูงสุดในบรรดาสิ่งดีงามทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากศีล ที่มีศีลเป็นฐาน ผู้มีปัญญาสูงสุดจึงเป็นผู้สูงสุด.

๐ ความหมายของปัญญาคือความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด ปัญญาในทางโลกก็เกิดแต่เรียนและคิด ปัญญาในทางธรรมก็เกิดแต่เรียนและคิด ปัญญาในทางโลกก็เรียนความรู้ทางโลก เรียนและคิด ปัญญาในทางธรรมก็เรียนความรู้ทางธรรม เรียนและคิด ความสำคัญของปัญญาจึงอยู่ที่สองอย่าง คือเรียนด้วยและคิดด้วย เรียนอย่างเดียวโดยไม่คิดก็ไม่เป็นปัญญา

คิดโดยไม่เรียนก่อนก็ไม่ใช่ปัญญา การเรียนและ
คิดต้องประกอบกันอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการ
เรียนทางโลก หรือการเรียนทางธรรมก็ตาม และ
ต้องปฏิบัติให้ได้ด้วยจึงจะเป็นปัญญาที่สูงสุด.

○ ปัญญาที่เกิดจากศีล มีศีลเป็นฐาน เป็นปัญญา
ทางโลกก็ได้ เป็นปัญญาทางธรรมก็ได้ แล้วแต่จะ
เรียนความรู้ทางใด ศีลเป็นฐานที่แท้จริงของคุณ
ความดีทั้งปวง ปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรมเป็น
คุณความดี ทั้งสองจึงเกิดแต่ศีล คือเกิดแต่ศีลทั้ง
ปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม.

○ การศึกษาทางโลกเพื่อให้รู้ให้เกิดปัญญาทาง
โลก เช่นนักเรียนนักศึกษา ก็จะต้องมีใจที่ไม่วุ่นไม่
ฟุ้งไปในเรื่องต่าง ๆ ใจจะต้องจดจ่ออยู่ในเรื่องที่ต้อง
การเรียนรู้ ขณะใดใจไม่วุ่นไม่ฟุ้งไป สงบอยู่ จดจ่ออยู่
กับการศึกษาเล่าเรียนให้รู้ให้เข้าใจ ขณะนั้นไม่ว่าจะ
ตั้งใจรักษาหรือไม่ก็ตาม จะรู้หรือไม่รู้ก็ตามว่าตนมี
ศีล ขณะนั้นก็เป็นผู้มีศีลอยู่ เพราะขณะที่ใจจดจ่อ
มุ่งในการศึกษาเล่าเรียนเช่นนั้น ย่อมไม่คิดฟุ้งไป

วุ่นไปที่จะละเมิดศีลแม้ข้อใดข้อหนึ่ง เมื่อใจไม่มีความคิดที่จะละเมิดศีล ก็ย่อมไม่ทำความละเมิดศีล จึงย่อมเป็นความมีศีล เป็นความมีศีลโดยเจตจำนงได้ตั้งใจจะรักษาศีล เป็นความมีศีลโดยเจตจำนงไม่รู้ เพราะไม่คิดให้รู้.

๐ ความไม่ละเมิดศีลโดยไม่ตั้งใจรักษาศีล จึงไม่รู้ตัวว่าเป็นผู้มีศีล แต่แม้เช่นนี้ก็เป็นความมีศีล คือเมื่อไม่ละเมิดหรือไม่สละทิ้งไป ก็ย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา เพียงแต่เป็นศีลที่ไม่สมบูรณ์พร้อม ขาดความตั้งใจอันเป็นความสำคัญ แต่อนุโลมให้เป็นศีลได้เมื่อประกอบพร้อมด้วยความไม่ละเมิดครบทั้ง ๕ ข้อของศีล ๕ เป็นต้น การจะเป็นผู้ถือศีลนั้นมิใช่ว่าจะแยกถือข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อตามความพอใจ แต่ไม่ครบทุกข้อ มีเว้นข้อนั้นข้อนี้นี้ การละเว้นศีลเป็นบางข้อ รักษาเป็นบางข้อ ไม่เป็นการรักษาศีล ไม่เป็นผู้มีศีล ผู้ตั้งใจรักษาศีลต้องตั้งใจรักษาทุกข้อ ตั้งใจรักษาศีลทุกข้อ และปฏิบัติรักษาให้ได้ดังที่ตั้งใจทุกข้อ จึงจะเป็นผู้มีศีลสะอาดไม่ต่างพร้อยขาดวิน ถ้าตั้งใจรักษาศีลทุกข้อ เมื่อความตั้งใจเป็นความตั้งใจจริง

แต่ปฏิบัติได้บ้างไม่ได้บ้าง เพราะไม่สังวรระวังให้รอบคอบ ก็เป็นผู้มีศีลไม่บริบูรณ์ เป็นเพียงผู้มีศีลต่างพร้อย ทะลุ ขาดวิน.

๐ ศีลเป็นเลิศ ผู้ใดรักษาศีลได้สมบูรณ์บริบูรณ์ไม่ต่างพร้อย ไม่ขาด ไม่ทะลุ ผู้นั้นเป็นผู้มีคุณอันเลิศใจที่มีศีลไม่ต่างพร้อยเป็นใจที่มั่นคง ไม่ฟุ้งไปด้วยอำนาจของกิเลสราคะหรือโลภะ โทสะและโมหะคือโลกโกรธหลง จึงเป็นใจที่สงบเป็นสมาธิได้ง่าย.

๐ ผู้ใดมีสมาธิความรวมแห่งจิต ความตั้งมั่นแห่งจิต ผู้นั้นจะสามารถตรึงตรองให้เกิดความเข้าใจได้อย่างแจ่มชัดในเรื่องทั้งปวง เป็นเหตุผล เป็นปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นปัญญาที่พาให้พ้นทุกข์ ตั้งแต่พ้นทุกข์เล็กน้อย จนถึงพ้นทุกข์ใหญ่ยิ่ง จนถึงความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง ทุกชีวิตเมื่ออุบัติขึ้นแล้ว ไม่ว่าคน ไม่ว่าสัตว์ จะต้องพบความทุกข์มากน้อยหนักเบาต่าง ๆ กัน ปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้สามารถเปลี่ยนความทุกข์ สลดความทุกข์ได้ มิให้ความทุกข์ทับถมจิตใจ จนถึงมิให้ความทุกข์สัมผัสจิตใจได้แม้แต่เล็กน้อย

เป็นความพ้นทุกข์ไกลทุกข์อย่างสิ้นเชิง เหล่านี้ปัญญาทำได้ทั้งสิ้น ปัญญามีระดับใดก็จะจัดการกับความทุกข์ได้ในระดับนั้น.

๐ ความทุกข์อันมีต้นเหตุมาจากความเป็นต้นสายนี้ นอกจากปัญญาไม่มีอำนาจใดจะนำให้สลัดออกพ้นจิตใจได้ และนอกจากทุกข์ก็ไม่มีอะไรอื่นยิ่งกว่าที่ทุกคนไม่ปรารถนาให้เกิดแก่ตน ทุกข์เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทุกชีวิตไม่ปรารถนาความทุกข์ เมื่อเป็นดังนี้ ปัญญาจึงเป็นสิ่งสูงสุดโดยแท้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งเดียวที่จะยังให้เป็นไปได้ดังความปรารถนา สามารถปลดปล่อยทุกข์ จนถึงสลัดทุกข์ให้หลุดได้อย่างหมดจดสิ้นเชิง.

๐ ทุกข์เป็นที่ไม่พึงปรารถนาสูงสุด ปัญญาเท่านั้นจะทำให้บรรลุความปรารถนาสูงสุดนั้นได้ ปัญญาจึงเป็นสิ่งสูงสุด ผู้มีปัญญาจึงเป็นผู้สูงสุด และศีลเท่านั้นที่เป็นฐานแห่งปัญญา ต้องตามพระพุทธรักษาที่มีความว่า “ศีลเท่านั้นเป็นเลิศในโลกนี้ ส่วนผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุด” เมื่อสิ่งที่เอาชนะได้ยากที่สุดคือ

ทุกข์ ปัญญาอันเป็นยอดของฐานคือศีลที่บริสุทธิ์มั่นคง ยังสามารถชนะได้ พระพุทธทาสปิธจึงกล่าวด้วยว่า “ความชนะในหมู่มนุษย์และเทวดาย่อมมีเพราะศีลและปัญญา”.

๐ ผู้ไม่มีศีล หรือผู้มีศีลบกพร่องต่างพร้อยเพียงไร ปัญญาย่อมไม่มี ปัญญาจอมอ่อน ปัญญาจอมน้อย เพียงนั้น เมื่อศีลทำให้ใจสงบได้จากกิเลสโลกโกรธหลง ความสงบแห่งจิตหรือสมาธิย่อมเกิด ศีลดำรงอยู่หนักแน่นยืนนานอยู่ตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจเพียงไร สมาธิย่อมยืนนานอยู่ตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจเพียงนั้น ผู้ไม่ปรารธนาความทุกข์ ปรารธนาความไม่ทุกข์ จึงพึงตั้งใจสำรวจสังวรระวังให้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ ศีกษารธรรมให้รู้ธรรม และคิดใคร่ครวญปฏิบัติธรรมที่ได้ศึกษารู้ันให้เกิดเป็นปัญญาพาให้พ้นทุกข์เป็นลำดับ จนถึงพ้นทุกข์สิ้นเชิง.

๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์
๙๔๗ ถ. ชรุณอมรินทร์ เขต บางกอกน้อย กทม. ๑๐๗๐๐
โทร. ๔๑๑-๑๕๒๓, ๔๑๒-๖๕๕๒
นายธีระ เจียรดิษฐ์อาภรณ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

